

Tetyana Kosmeda

Department of Romanic Languages and World Literature
Vasyl' Stus Donetsk National University
Vinnytsia, Ukraine
tkosmeda@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8912-2888>

Vitaliia Papish

Department of Ukrainian Language
Uzhgorod National University
Uzhgorod, Ukraine
vitalija.papish@uzhnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2609-1620>

**Інтерпретація авторського «Я» крізь призму
епістолярного дискурсу Ольги Кобилянської
(до 160-річчя від дня народження)**

Анотація. У статті висвітлено постулати теорії персонального дискурсу (его-тексту), що спроектовані на аспектуальне з'ясування своєрідності епістолярію Ольги Кобилянської. Проаналізовано штрихи життєпису письменниці, викладені крізь призму її самосвідомості, що стосується її вподобань, захоплень, прагнень, зокрема з указівкою на неповну реалізованість життєвого потенціалу (критично оцінюється самотність), презентації ключових світоглядних філософем, насамперед феміністичних (гендерних) переконань, осмислення національно-генетичної основи власного творчого потенціалу. Продемонстровано, як О. Кобилянська викладає свої погляди на довкілля, релігію, містику, психологію; виражає любов до вивчення іноземних мов і показує майстерне володіння ними, що проектується передусім на польську й німецьку мови; на художнє писання загалом; розмірковує про схильність до інтуїтивного передбачення; зацікавлення музикою

і театром. Мисткиня відверто зізнається про свої не завжди контрольовані емоції під час творчого процесу і в життєвих ситуаціях. В епістолярному тезаурусі письменниці простежуємо частотність лексики і фразеології на позначення психологічних станів та емоцій, що засвідчує високу чуттєвість, емоційність, експресивність її натури. Презентація особливостей її епістолярної поведінки (увічливість, самоіронія, жартівлива тональність, доброзичливість та емоційність) показує своєрідність її епістолярного ідіостилю, указує на виразну чутливість її душі. Лексема *душа* має високу частотність у тексті розглянутих листів і презентує потужне семантико-прагматичне наповнення. Аналіз листів О. Кобилянської дає змогу стверджувати, що вона не лише талановита письменниця, носій інтровертного типу мислення, але і вроджений психолог та знавець не тільки української, але й інших лінгвокультур.

Ключові слова: дискурс; епістолярій Ольги Кобилянської; персональний текст; семантика; прагматика.

**The author's "Self" interpretation against the background
of Olha Kobylianska's epistolary discourse
(on the occasion of her 160th birth anniversary)**

Abstract. The paper highlights the postulates of personal discourse theories (ego-text) designed for the aspectual clarification of Olha Kobylianska's epistolary discourse originality. The strokes of the writer's biography are analyzed via the prism of her self-awareness concerning individual preferences, passions, and aspirations, in particular with an indication of the incomplete life potential realization (loneliness is critically evaluated), the presentation of the philosopher's key worldviews, primarily feminist (gender) beliefs, and the understanding of her own creative potential national-genetic basics. It is demonstrated how O. Kobylianska expresses her views on the environment, religion, mysticism, psychology, and shows her love for learning and mastering Polish and German as foreign languages; her artistic writing in general, the tendency to intuitive prediction reflections, and her interest in music and theater are also discussed in the piece of research. The artist sincerely admits that her emotions are not always controlled during the creative process, as well as in real-life situations. In the writer's epistolary thesaurus, one can trace the vocabulary and phraseology frequency to indicate certain psychological states and emotions, which proves that in O. Kobylianska's nature are high sensuality, emotionality, and expressiveness. The artist's epistolary behavior features (politeness, self-irony, humorous tone, benevolence and emotionality) display her epistolary idiosyncrasy originality, indicating a distinct soul sensitivity. The lexeme *soul* has a high frequency in the text of the considered letters and presents powerful semantic and pragmatic content. O. Kobylianska's letters analysis makes it possible to claim that

she is a talented writer, an introverted type of thinking individual, a born psychologist, as well as a connoisseur of Ukrainian and other linguistic cultures.

Keywords: discourse; Olha Kobylianska's letters; personal text; semantics; pragmatics.

*Ольга була дочкою свого часу,
свого середньоповітоінтелігентського
середовища – і одночасно неабияк вивищувалася
над часом і особливо середовищем своїм Духом.*

(Бабич, 2004, с. 102)

Вступ

У сучасному мовознавстві активізувалися дослідження, спроектовані на вивчення персонального дискурсу мовної особистості, до яких належать мемуари, щоденники, листи, інтерв'ю, афоризми, епіграми та ін. (див. про це: Космеда, 2018; Kosmeda, Zahnitko, Krasnobaieva-Chorna, 2019). Формується лінгвістичний напрям, який номінують я-лінгвістикою, его-лінгвістикою чи лінгвістикою его-тексту (див. про це: Космеда, 2018; Космеда, 2023). У зазначеному лінгвістичному вимірі виконана й ця наукова розвідка, що присвячена фрагментарному й аспектуальному аналізу окремих листів Ольги Кобилянської як одного з типів *его-тексту*, який ще не був предметом дослідження у фокусі теорії персонального дискурсу.

На сьогодні феномен великої української письменниці-модерністки О. Кобилянської (1863–1942) ще належно не вивчено. Якщо існує чимало праць літературознавчого характеру (Гундорова, 1997; Гундорова, 2002; Левченко, 2005; Павлишин, 2008; Яструбецька, 2011 та ін.), то під кутом зору мовознавства дослідження набутку буковинської письменниці потребує активізації, особливо зазначене стосується її персонального дискурсу, до якого належить щоденник (його досліджувала, наприклад, як его-текст епохи декадансу Надія Колощук, сфокусувавши увагу на вияві нарцисичного психотипу письменницького его; див.: Колощук, 2023); частково автобіографічний та епістолярний дискурс письменниці аналізувала Надія Бабич із метою з'ясування особливостей її «буковинського» і «європейського» характеру (Бабич, 2004). Складне питання психологічної сутності авторського Его О. Кобилянської, своєрідність

вияву її психотипу зробила спробу вивчити Віталія Папіш, спроєктувавши увагу переважно на художні тексти письменниці (див.: Папіш, 2022). Ця вчена характеризує «психологічне авторське “Я” нещасливої О. Кобилянської», що виявляється в змалюванні (1) «знищеної природи», актуалізації (2) «тужливо-поетичного слова», яке збуджує (3) «мовні фантазії» (Папіш, 2022, с. 254). Дослідниця стверджує, що «художній нарцисизм» письменниці «позбавлений патологічного змісту і сприймається більше як культ досконалості, краси, вищості й неповторності. На мовному рівні це підтверджується високою частотою вживання лексем *краса, гармонія, елегантність, гордість*. Через літературно-психологічну модель «нової» жінки письменниця передала власну **нарцисичну самосвідомість** (Папіш, 2022, с. 272).

Мета статті – аспектуально й фрагментарно продемонструвати своєрідність відчуття Ольгою Кобилянською власного «Его», показати авторську інтерпретацію її власного «Я» в епістолярії письменниці як репрезентантові її персонального дискурсу. Дослідження проведено на матеріалі листів Ольги Кобилянської як складників її інтимізованого персонального дискурсу, зокрема проаналізовано понад 30 епістол – це листи до Савина Абрисовського, Олександра Барвінського, Олександра Колесси, Дениса Лукіяновича, Осипа Маковея, Франтішка Ржегоржа, Василя Стефаника, Петка Тодорова, Ольги Франко.

Виклад основного матеріалу

У дискурсі листів, як відомо, презентується комунікативна спроможність їхніх авторів, моделюється ситуативна комунікація у вигляді своєрідного інформаційного акту. Листи презентують індивідуальну творчість, це інтимізований і документалізований автобіографічною інформацією тип персонального дискурсу, що відображає реальні факти із життя авторів епістол, віддзеркалює їхні відчуття і почуття, миттєві реакції на події довкілля, змінність настрою залежно від конкретних ситуацій, а також свідчить про вияв типових рис характеру, константних емоцій, притаманних натурі оповідача, фіксує ідіостильові ознаки, оцінки, симпатії чи антипатії, сприйняття та несприйняття довкілля, інформує про уподобання, а також світоглядні філософські константи, погляди на життєві проблеми чи зацікавлення, дає змогу зробити висновки про належність до психотипу. Поль-

ські вчені пропонують номінувати персональний дискурс особистим текстом (Jarosiński, 1998), его-документом (Szulakiewicz, електронний ресурс), дискурсом приватності (Kita, 2013), текстом про себе (Lubas-Bartoszyńska, 2006). Наведені терміни не знайшли ще фіксації в словниках лінгвістичних термінів. Однак у науковій літературі це поняття поступово окреслюється. Зазначені терміни мають досить прозору внутрішню форму і вже у своїх номінаціях містять деякі вказівки на ознаки цього типу дискурсу: (1) його документалізм, що може виявлятися різною мірою, яку окреслює автор за своїм задумом; (2) приватний характер, оскільки подається інформація, що не підлягає розголосу, адже автор може надати відповідну інформацію тому, кому вважає за потрібне, – визначеному адресату (це стосується передусім жанрів листів, автобіографій, мемуарів, а в разі щоденника чи неопублікованих спогадів – своєму Альтер Его); (3) цей дискурс глибоко особистий, (4) наскрізь інтимізований, тому характеризується (5) певним виявом емоційності; (6) він дає нам змогу побачити автора крізь призму насамперед його мовленнєвої свідомості. Термін *Я-текст* стисло інтерпретовано в словнику лінгвістичних термінів Анатолія Загнітка, порівн.: «**Я-текст** (*я + текст*) – персональний тип тексту, побудований від 1-ої особи однини або множини» (Загнітко 2012, т. 4, с. 184). Отже, аналіз персонального тексту, презентованого дискурсом листів, дає можливість усебічно проаналізувати «Я» автора епістем крізь призму зазначених вище категорій, уточнити його мовний портрет, своєрідність мовної і комунікативної компетенцій, загальних моральних засад та ключових філософем.

У листі до О. Маковея, якого Ольга Кобилянська в епістолі до О. Колесси (див. лист до О. Колесси від 22.09.1896) називає «*одиноким світилом*» в її оточенні, письменниця розповідає про свої відчуття, емоції, переживання і т. под., актуалізуючи термін *душа*, метафоризуючи його, указуючи на нього як на окрему сутність свого організму, зокрема й зайвий вантаж, що містить негативні почуття, порівн.: «...але мені **намулилося стільки на душі, і я хтіла би того позбутися.** [...] “*Aus den Augen – aus dem Sinn*” [пер. Геть з очей – геть із серця – Т. К. і В. П.] – *каже одна німецька пословиця.* [...] *Мені тепер є страшенно прикро zu Mutte* [пер. на душі – Т. К. і В. П.]» (до О. Маковея від 8–9.10.1897). Загальновідомо, що Ольга Кобилянська досконало володіла німецькою мовою і, як засвідчують дослідники її стилю, надто часто використо-

увала вкраплення саме з німецької мови насамперед для більш точної трансформації своєї думки, порівн.: «...чарівна квітка, яка хоч і **мала окремі пелюсточки німецькомовні** (численні фразеологізми у листах, щоденниках і окремих творах – **свідчать про знання** не тільки лексики і граматики, а й **національного духу цієї мови, синтаксична організація фрази** – **переконає у послуговуванні цією мовою в процесах мислення**)...» (Бабич, 2004, с. 102). Часто в українське мовлення Ольги вкраплювалися її улюблені німецькі дискурсивні слова, як-от: «... **будьте раз gut...**»; «...**лиш будьте gut...**»; «**Будьте gut. Як Ви не є gut, то усміхніться, коли побачите маму свою, – і будете gut**» (до О. Маковея від 12.09.1901); змодельовано своєрідну мовну гру, що базується на повторенні іноземної лексеми, її протиставляння через заперечення, що моделює гумор. Захоплюється Ольга й невеликими текстовими німецькомовними фрагментами: «**Si müssen groß denken, weil Ihnen das yusteht – und weil das Sie adelt** [пер. Думи ваші повинні бути високими, тому що вони Вам личать, і тому, що вони Вас ошляхетнюють, як ошляхетнюють кожного – Т. К. і В. П.] (до О. Маковея від 12.09.1901). Неодноразово письменниця й сама дає високу оцінку німецькомовним поетичним текстам: «**Поети**» [...] **кращі в німецькім, тому що ритм є в реченнях – хоть перевід добрий...**» (до В. Стефаніка від 24.03.1899) й наголошує на тому великому впливі на формування її мовлення, яке мала німецька мова. Як бачимо, коли йдеться про душу, авторка листа вживає німецькомовні фразеологізми (*Aus den Augen – aus dem Sinn*) та актуалізує відповідні словесні форми (*zu Mutter*).

Саме з Осипом Маковеєм (своїм коханим) вона ділиться інтимними думками щодо розуміння сутності своєї душі, наголошує на її роздвоєності, натякаючи на щирі й сильні почуття до адресата, порівн.:

«Часом мені так, ніби в мені жили дві істоти. Одна, що думає практично, на котру можна ся зі всіма справами спустити, що варить їсти, торгується з хлопцями о добрі вчинки і делікатне заховання ся, одним словом, що робить всяку християнську роботу, а друга, – то є погана “мімоза” – і шукає вибране життя. Спокій, гармонію, тонкість, красу – і в’яне, як не може все найти, а як найде, то дуже щаслива. Das ist meine Morgenseele [пер. Це моя ранкова душа – Т. К. і В. П.] – і вона іде до Вас, не зачиняйтесь перед нею, пане Маковей, бо вона не зробить Вам нічого злого» (від 8–9.10.1897).

Отже, наведений текст засвідчує, що Ольга Кобилянська як особистість поєднувала в собі два типи сприйняття довкілля: вона повсякденно була змушена виконувати традиційну хатню роботу, жіночі обов'язки, але цього замало: вона мала потребу й у вияві свого внутрішнього світу, що був романтичний, проектувався на художнє сприйняття світу зовнішнього, гармонії тілесного й духовного, що мало вияв у різних мистецьких формах. Для характеристики сутності свого єства письменниця виразно моделює метафору *погана мімоза*: показово, що корінь «мім» у перекладі із грецької значить «актор», тобто йдеться про мімозне життя-гру. Авторка листа наголошує, що образ *мімози* певним чином розкриває її сутність. Метафора побудована на врахуванні природних ознак мімози, адже загальновідомо, що листя цієї рослини реагує на будь-які зміни в довкіллі, які виникають від коливань температури, освітлення, дотику: від подразників листя згортається, створюючи враження, ніби воно зів'яло, однак через певний час листочки знову розпускаються, якщо їх не турбувати. Так трансформується й ніжна душа письменниці: вона може згасати й відроджуватися. Образ *мімози* О. Кобилянська протиставляє образ її справжньої *ранкової душі*, якою буденне життя не може маніпулювати, оскільки ця душа глибоко прихована, вона істинна, справжня, потаєна, інтимізована: відкрита не для всіх. І про таке протистояння двох іпостатей своєї душі О. Кобилянська згадує систематично, використовуючи низку образів, наприклад, у листі до Франтішка Ржегоржа від 17.01.1898 вона знову вказує на «практичну» сторону своєї душі, називаючи себе *«справжнім “мужиком”*», який не має *«найменшого дару до бесіди»*. До речі, саме з «мужиком» порівнює себе Ольга Кобилянська і в листі до В. Стефаніка: *«Я такий “мужик” собі, що не подасть вам тепер нічого ясного...»* (лист від 23.02.1899). Очевидно, ідеться про відсутність глибоких знань, невченість, якою в той час характеризувався простий мужик, а Ольга Кобилянська вважала, що вона не мала належної освіти й відповідних знань, хоча це не відповідало дійсності.

Письменниця вказує і на свою інтровертну сутність: *«Але в моїй натурі лежить вже те, що не люблю звертати на себе увагу, тому і уникаю всякі нагоди, щоб знайомитися з людьми»* (лист до Ф. Ржегоржа від 17.01.1898). Саме в епістолах Ольга Кобилянська наголошує на важливості розуміння психологічної біографії письменника для правильної інтерпретації психологізму його творів, порівн.:

«Мені здається, що до оцінки творів якого-небудь писателя є дуже важна річ подавати і характеристичні епізоди з життя авторів, а головне і обставин, в яких жив. Від кого іншого не довідається Ви нічого про мене, бо я живу, як каже одна руська приповідка: “Як миш в дірі”» (до Ф. Ржегоржа від 17.01.1898).

Значення наведеної української приповідки інтерпретуємо, як ‘жити закрито, у вузькому просторі, у собі’, що окреслює життя інтровертів. На інтровертну схильність письменниці вказують й інші фрагменти її епістолярію: *«Виходжу дуже мало між руські пані, ба і взагалі в товариство...»* (до О. Франко від 22.06.1899). Водночас письменниця й цінує справжню дружбу, прихильне до себе ставлення: *«Але я тишусь, що маю в Вас щирого приятеля. Я все умію цінити приязнь і ту щирість людської душі, без котрої жиється людям так пусто і холодно...»* (до П. Тодорова від 25.03.1901).

Епістолярне мовлення О. Кобилянської презентує її думки про сутність жіночої натури, її природи, що базуються на спробі описати свої погляди, власні відчуття, а також досвід інтерпретації доквілля, що ґрунтується на переконаннях, пов’язаних із емансипаційними віяннями, що були в той час модними. Ольга намагається усвідомити власну фемінну натуру. Вона вступає в суперечку з О. Маковеем щодо поглядів на призначення жінки, порівн.:

«...Немило вразило мене у Вас те шаблонне переконання про жінок, що нібито вони воліють як-небудь заміж вийти, ніж цілком без чоловіка жити. Я думаю, що до такого кроку спонукають жінку лише дві причини: 1) хліб насущний; 2) хороблива змисловість (чуттєвість). Жінка, котра має з чого жити, а цінить себе сама, і, не можучи вийти за такого, котрого справді любить, – ніколи не буде рватися за мужчиною. Тут я не говорю суб’єктивно, а опираюсь на фактах досвіду» (до О. Маковея від 13.01.1899).

У цьому висловлюванні виокремлено одну з характерних фемінних рис – надмірна чуттєвість, емоційність. У цьому ж листі викладено інтерпретацію маскулінності щодо сприйняття жінки, абстрактні узагальнення письменниці:

«...Дивне, – що чоловіки так трудно піднятися в осуді жінки понад звичайну шаблоновість. Если б справді сама змисловість гнала жінку в рамена чоловіка, – яка ж щаслива могла бути Софія Ковалевська! Подумайте трохи над її життям, і переконаєтесь, що Ваш авторитет Лаври Маргольм дуже низько стоїть. Не знаю, чому Ви в осуді на жінок покликуєтесь на ню. ... Виходить по Вашому так. Кожна незаміжня є хоробливо змислова і істеричка... [...]. Справді, чоловіка збирає охота зібрати всі свої ліпші та чистіші почування та пустити їх на воду, щоб без повороту поплили, куди їм воля. В те, що вони в жінці існують, і так ніхто не вірить» (до О. Маковея від 13.01.1899).

В іншому листі до О. Маковея Кобилянська продовжує заперечувати чоловіче патріархальне сприйняття жіночої сутності, яке нічим, на її думку, не мотивоване:

*«Кажуть чоловіки, що жінка ніколи не дорівнює чоловікові. Я не знаю, чи дорівнює, чи ні, але знаю, що вона цілком чогось відмінного створює, не менш цінного від нього – щось, чого він не в силі ніколи вдати. Вона, може, знову те не вдасть, що він. Я читала і читала, і все дивувалася над тою глибокою *shinnenfeine* (пер. витонченою – Т. К. і В. П.) психологією»* (до О. Маковея від 18.01.1899).

Письменниця полемізує на цю тему, звертаючись до авторитетних думок, і сміливо викладає власну думку: *«Добре каже Стюард Мілль: если жінка пише або малює, або що інше так ділає, що виходить поза круг її звичайного заняття, то вона се робить все в незвичайний час. Найбільший час абсорбує її – домашня праця...»* (до П. Тодорова від 25.03.1901).

Мисткиня усвідомлює, що вона має принципову життєву позицію, свою життєву філософію, власне сприйняття довкілля, що, практично, вже не підлягає впливу, порівн.: *«Одне сказали Ви правду: що я вже дозрілий талант. Тепер я вже справді дозріла в думках і в своїх почуваннях. На мене не вплине ні Золя, ні інші модні нісенітничі, але і вплив поодиноких людей не вплине на мене в моїх письмах»* (до О. Маковея від 13.01.1899).

Ольга Кобилянська вважає себе хуторянкою, сільською людиною, яка найкраще відчувається в гармонії з природою, що її оточує: вона сповідує вироблену у віках українську натурфілософію, порівн.:

«...Я не люблю міста. Того великого міста, де вся природа мов витиснена геть за поріг міста і вставлені самі клітки і в них містяться і множаться видресировані звірі. Не люблю міста і була би-м дуже нещаслива, если би мусила в великім місті назавше бути. Львів, що ще нічого такого – вже дуже мені не подобається. Коли я Франкові казала що: о, тут нема у Вас жодних дерев і води – він сміявся і сказав: нащо Вам того?» (до В. Стефаніка від 23.02.1899).

Про любов до природи письменниця пише неодноразово, моделюючи незвичні образи, як-от: *самота в природі; з нею мовчки треба розмовляти; навіть її заповіт спрямований на єднання з природою:*

«Страшне люблю самоту, самоту в природі. Люди мені мішають, а я люблю з нею мовчки розмовляти. Коли я вмру, – то скажу себе в цілком незаметнім куті поховати і велику смереку на своїм гробі саме над головою засадити, аби мені вічно шуміла!» (до С. Абрисовського від 27.10.1899).

Хоч і заперечує О. Кобилянська притаманне їй почуття релігійності як характерної ментальної риси українців, однак воно простежується на рівні підсвідомості, зокрема і в підтексті такого епістолярного фрагмента, порівн.:

«...я потрохи безбожна, але дечого я дуже строго притримуюся, отсі прастарі свята – великодні і різдвяні – я люблю і дуже їх респектую. В них мене все якийсь патріархальний настрій обгортає – і я би рада, щоби тогди всі були щасливі, розуміється, кожний на свій лад – і задоволені...» (до О. Маковея від 28.04.1899).

Письменниця має, як бачимо, підсвідоме тяжіння до відзначання традиційних релігійних свят.

У своїх листах Ольга Кобилянська також актуалізує увагу на своїх уподобаннях, називаючи їх «слабкостями»: *«Завидую вам, що слухаєте циганської музики... Се ж моя слаба сторона, хоч, може, воно тепер і добре, що жодної не чую. Вона справді перевертає душу ногами догори...» (до О. Маковея від 15.06.1899); «...Думайте, я і рисувала колись. Сама – так ніхто не навчив, і я тепер дивуюсь – як я рисувала! Але з мене, мабуть, помимо всього, музик мав вийти, а вийшов*

літерат...» (до С. Абрисовського від 25.11.1899). У біографічних розвідках ідеться й про те, що в юності Ольга мріяла стати професійною акторкою (див. про це: Нерозгадана Ольга Кобилянська...), однак у листах вона переконана у своєму особливому поетичному хисті: **«Знаєте, мені хочеться страшно писати. Наостанку в мені поет прокинувся, і я йому мушу волю зробити. Ви не знаєте, [...] а може, і знаєте, що часом дрібничка одна, ніжна, для буденних людей незначна, в поета може щось сильне витворити»** (до О. Маковея від 12.09.1901).

Важливим видається й індивідуальні прояви психіки мисткині, закодовані в мовленні. «Зовнішнім вираженням внутрішніх психологічних чинників є актуалізована семантика та висока частотність окремих лексем» (Папіш, 2021, с. 18), що характеризують людську психіку загалом, мораль й етику на зразок: *душа, натура, моя слабкість, добра воля, довір'я*. За допомогою фразеологізмів із компонентом *душа* О. Кобилянська моделює характерні для її психотипу висловлювання, творячи, зокрема, й індивідуальні глибинні змістоформи, порівн.: **«Абсолютно не могла-м то читати, душа не приймала»** (до О. Маковея від 15.06.1899); **«Хто мені припав раз до душі, не випускаю я його скоро...»** (до О. Франко від 22.06.1899); **«...припали мені до душі [...] родини Старицьких і Лисенків – дуже симпатичні люди»** (до Д. Лукіяновича від 25.10.1899); **«...моя душа не приймає їх...»** (до О. Франко від 22.06.1899); **«...заходять різні думки на душу...»** (до В. Стефаніка від 21.08.1899); **«...мені се давно на душі лежало...»** (до Д. Лукіяновича від 25.10.1899); **«...вагалась Вашій зболілій душі прикрість завдати... А однак мушу се вчинити... Її треба тепер в шовк завивати, а не то острими словами доторкатись»** (до С. Абрисовського від 27.10.1899); **«Тогди в мене душа з жалю до себе самої звернулася, і я писати почала»** (до С. Абрисовського від 25.11.1899); **«...а все мала Вас в душі такого, як на образі... мов зболілого Христа – сповитого в мряці терпіння і якого іншого світу»** (до С. Абрисовського від 25.11.1899); **«Ваша душа десь звернена туди за чорним полем, за рівниною, що дише самою тугою і смутком»** (до В. Стефаніка від 26.11.1900); **«Ваша душа була така в смутку заповита, що годі їй було бавитися в пусті слова»** (до В. Стефаніка від 02.04.1900); **«Я вже так всяких гризот і смутків боюся! Вони мені душу так шматують, і я так мучуся»** (до О. Маковея від 12.09.1901); **«Ви вже прийміть, хоть Ваша педантна душа буде вздрогатися...»** (до О. Маковея від 12.09.1901); **«Але мені треба праці до душі і голови. Для**

голови поза домом, а для душі вдома...» (до О. Маковея від 07.09.1901); «...він був не лише моїм братом, а **найтоншим і найщирішим приятелем моєї душі, моїм дорадником, а на будуче і обранцем-“батьком”...**» (до О. Барвінського від 17.12.1909).

Цікавими для спостереження є дискурсивні фрагменти листів письменниці, коли Ольга Кобилянська, ніби сповідуючись, пише про вияв своїх експресивних і дещо агресивних хвилевих емоцій, однак вона усвідомлює ці негативні моменти своєї поведінки, уміє просити вибачення, порівн.: **«І я дала пірватись препоганому чувству злобному та й виляляла його на вас. Потім жалувала [...] Бог знає, що мені тогди було, звичайно не буваю злобна. Ну, та вже сталося. Ви добрі, та й простите мені, правда...»** (до Д. Лукіяновича від 25.10.1899). Фіксує письменниця й емоційну поведінку своїх приятельок, на яку також певним чином реагує, порівн.: **«Тії її нерви, між нами сказавши, доводили мою терпеливість до крайності...»** (до Д. Лукіяновича від 25.10.1899).

Вона розповідає про свої знання у сфері психології, указує на наявність особливої інтуїції, що часто властиво талановитим людям, порівн.: **«Про мене говорять, що я особливий психолог, – а я більше чувством відгадую людей»** [ідеться про тексти листів до П. Тодорова, для якого українська мова не є рідною – Т. К. і В. П.] (лист до П. Тодорова від 25.03.1901); розмірковує про **«своє психічне життя»** (до О. Маковея від 07.09.1901). Містяться в листах і узагальнювальні роздуми про почуття, порівн.: **«Люди мають однакові почування, розходиться лише о розмір і о барву тих почувань, і о “долю”, а “долі”...»** (до О. Маковея від 07.09.1901). Вона щиро й майстерно характеризує непросту сутність характеру свого близького приятеля О. Маковея, пропонує його психологічний портрет, зауважуючи, що може й помилятися:

*«Напомацки мені важко Вас вірно окреслити, бо видите самі, що хоч як у мене уважні руки, а все я можу якесь дуже болісне місце у Вашій душі натрафити і Ви будете поражені. Ну – *dahier sind auch die Göttr ein wenig im Spiele* [пер. До цього трохи причетні також і боги – Т. К. і В. П.]. Ви страшно тяжкий матеріал! До Вас треба розуму, поезії, передчуття (о, передчуття дуже много), дуже тонкого чуття і супокою. Ви з подвійної маси сковані. Одна – се та, що її життя твердими молотами збила, в друга, що Ви її від природи маєте. Ніжна, вразлива і м'яка. І виробили собі божиську людину і поста-*

вили в життя. Одним на злість, а другим на потіху» (до О. Маковея від 07.09.1901).

Ольга Кобилянська міркує про ментальні риси людини, що мають витоки з її етнічного походження, порівн.: **«Характер Ваш – прямий до якогось часу, значить geradling** (пер. прямолінійний – Т. К. і В. П.), **і легкий до окреслення і зрозуміння, але там, де він переходить в тонкості і варіанти поета, там від дуже комплікований і тяжкий до зрозуміння. Я хочу станути відсторонь von Gut und Böse** [пер. добра і зла – Т. К. і В. П.] **і окреслити його. Я Вам раз казала, що Ви швед, і Ви дійсно швед по натурі. Впрочім, побачите, як я Вас відфотографую. Будете про децо люті, але нічо Вам не допоможе...»** (до О. Маковея від 07.09.1901). Проте в іншому листі письменниця вже наголошує, що всі люди виявляють свої почуття однаково: **«...Ви мені писали, – іменно щоб “сохранить” малоруську душу, але я все думаю, що інтелігентний чоловік – будь він мало- [чи] великорус, німець або поляк – все більше-менше однаково відчувати буде...»** (до П. Тодорова від 21.09.1901). Містить епістолярій і роздуми щодо своєрідності слов'янської душі, напр.: **«Сердечно Вам дякую за Ваше щире, добре серце. Хто би і не знав, що Ви слов'янин, мусив би се зрозуміти по Ваших словах, повних житні, тепла і щирості...»** (до П. Тодорова від 25.03.1901). Зі «схильністю душі» своєї пов'язує Ольга Кобилянська й стиль письма: манеру писати обширно (відсутність уміння коротко писати) – це, на її думку, **«...також належить до широкості руських натур...»** (до О. Маковея від 15.06.1899).

Відбито в листах і притаманне О. Кобилянській містичне мислення, віра в неземне, нереальне. Схильність до містицизму, психологізму загалом сама письменниця пояснює впливом на неї народної психології: **«...велику роль грає містицизм, сні ворожки і т. п. в нашого мужика. [...] а тепер настав напрям “zurück zur Seele”** [пер. назад до душі – Т. К. і В. П.]. **Сей напрям не стягне людськість в негідне положення, а культура на тім терпіти не буде...»** (до О. Маковея від 15.12.1902). Хоча в психології розлоге письмо й інтерес до містики пов'язують з імпліцитною інтровертністю чи й схильністю до депресії.

Доповнює образ авторки епістол її мовленнєва поведінка. Письменниця іронізує над собою, наприклад, щодо надто активного використання німецької мови, виявляє легке невдоволення недосконаліми,

на її думку, знаннями української (=руської) мови, порівн.: **«Не перестраштесь моєї руської мови. Я тепер так багато по-німецьки пишу, що далі забуду по-руськи...»** (до С. Абрисовського від 27.10.1899); **«Я боюсь, що Ви мене не розумієте, бо в мене письмо невиразне, погане, хоч я стараюсь виразно писати...»** (до П. Тодорова від 25.03.1901); критикує свій стиль письма: **«Що мої листи розказують Вам проти Ваших? Вони такі пусті – та вибачте. Життя моє таке тихе і скромне, що мені годі інакше писати»** (до П. Тодорова від 25.03.1901); свої недоліки: **«Свої хибі і недостатки я знаю: але тут мені ніхто не допоможе. Се брак образования літературного і взагалі, брак знання мови руської – і недостача самого матеріалу, з котрого могла б черпати нових тем. Я знаю лиш те життя і той світ, в котрім я обертаюсь, а який той мій світ?»** (до О. Маковея від 15.12.1902). Як самодостатня людина, вона спокійно сприймає і критику, і хвальбу, про що пише так: **«Тому критика Єфремова мене з ніг не звалила, а хвальби моїх щирих і чесних товаришів чи прихильників під небеса не вознесли»** (до О. Маковея від 15.12.1902). Проте Ольга Кобилянська людина, яка постійно сумнівається в собі, у силі свого таланту, що вказує на її скромність, порівн.: **«В душі в мене все сидить недовіря до своїх праць»** (до О. Маковея від 15.12.1902).

Ольга – натура пристрасна, що виявляється й у її почутті любові до ближніх: **«Любов... Я її страшно поважно трактую... І в любові я поважна і глибока як смерть»** (до П. Тодорова від 25.03.1901).

Мовлення О. Кобилянської також презентує високу емоційну температуру: поширені емоційні вигуки, зокрема й іншомовного походження, як-от: **«Я відбула почасти подорож в Росії і в товаристві Кобринської. О mein Gott!»** (до Д. Лукіяновича від 25.10.1899) або традиційні українські: **«О, Вам лише здається, що Ваша душа завмре і не зможе більше писати...»** (лист до П. Тодорова від 25.03.1901); **«О, можна, можна! Треба лише очі трохи більше отворити і трохи зинзивніше (з більшим чуттям) на людей і їх почування глядіти...»** (до О. Маковея від 07.09.1901); **«Боже мій! якби Ви лише мені хотіли вірити...»** (до О. Маковея від 12.09.1901).

Письменниця належить до поліглотів, оскільки, крім рідної української мови, вона спілкувалася румунською, бездоганно володіла німецькою, про що вже йшлося, оскільки ця мова була мовою її повсякденного спілкування, а ще польською мовою – це мова її матері й бабусі,

яка мешкала в Познані. Польську мову вона також знала на високому рівні, оскільки доречно вживала навіть польські паремії, напр.: «*Złagodź tej naris, що в Вас є [...] Ви се розумієте. Mądrej głowie dość na słowie*» [пер. Розуму досить сказати одне слово – Т. К. і В. П.] (до О. Маковея від 12.04.1901), а також слова-полонізми, які виокремлюємо з наведених вище контекстів: **змиловіть** у значенні ‘чуттевість’ (польськ. *zmysłowość*); **абсорбувати** в значенні ‘поглинати’ (пол. *absorbować*); **респектувати** у значенні ‘поважати’ (пол. *respektować*); **комплікований** у значенні ‘складний’ (польськ. *komplikowany*); **если** в значенні ‘якщо’ (польськ. *jeśli*), а також синтаксичні конструкції: **хоробливо змислова**; **збирає охота**; **назавше бути** та ін. Ольга писала: «*Вправді, в нас вдома говорилось по-руськи (хоч немало також по-німецьки і по-польськи)*» (до О. Барвінського від 17.12.1909).

У листах Ольга Кобилянська інтерпретує себе як русинку, буковинку, українку, порівн.: «...*то не пошкодило б русинці...*» (до О. Франко від 22.06.1899); «*Не робіть нам, буковинським русинам, тої прикrostі, що були-сте так близько коло нас, а не були в нас...*» (до П. Тодорова від 15.10.1901). Номінує себе письменниця «*українською патріоткою*» (до О. Барвінського від 17.12.1909).

Висновки

Мовознавча парадигма кінця ХХ – початку ХХІ ст. вирізняється особливою увагою до різних типів і форм мовних практик, до яких належать і персональний дискурс, що презентований епістолами – невід’ємним складником кожної національної лінгвокультури. Особливо цікавим для дослідження є приватне листування письменників, оскільки вони презентують зразок оригінальності й глибину самовираження. Епістолярний дискурс зазвичай має гібридний характер, тобто вирізняється полістилістичністю (у письменників це переважно поєднання художнього й публіцистичного стилів). У цьому дискурсі відображається світ конкретної людини як система її думок, суджень, вірувань, ідей, бажань і потреб, відтворюються афективні, емоційні реакції та соціальні установки, що накладаються на життєві ситуації і надають унікальності всьому сприйняттю та поведінці особистості, зокрема і її мовної поведінки.

Епістолярний дискурс Ольги Кобилянської дає змогу (1) осмислити своєрідність її мовної та психобіографії, окремі риси її характеру, уподобання, вектор оцінок тощо, (2) виокремити характерні риси її ідіостилу, (3) усвідомити окремі параметри її гендерної поведінки, (4) указати на узагальнені роздуми щодо мовних і поведінкових рис гендерних протилежностей крізь дихотомію *маскулінне – фемінне*, а також (5) простежити думки щодо сутності проблеми визначення окремих рис національних характерів та специфіки їх відображення в мовленні, стилі письма, мовній поведінці тощо.

Якою бачимо Ольгу Кобилянську в її листах, як вона себе споглядає, усвідомлює інтерпретує? Простежуємо комплексне бачення нею свого «Его»: як (1) жінки з притаманними їй фемінними рисами, зокрема (а) визнаною надмірною чуттєвістю, емоційністю, що зафіксувалися не лише в її художньому мовленні, але і, як бачимо, в епістолярному; (б) умінням пристрасно виявляти почуття любові, приязні, симпатії; (2) особи з роздвоєнням жіночої натури: вона бачить себе в образі (а) *поганої мімози* (коли йдеться про буденні обов'язки жінки) і (б) *ранкової зорі* (образ німецької лінгвокультури) – мрійливої, ніжної, романтичної, гармонійної жінки, яка має нахил до мистецтва (музики, малярства, художнього слова); (3) людини, належної до української нації з такими її типовими ментальними рисами: (а) любов до природи (українська натурфілософія), (б) підсвідоме почуття релігійності, сприйняття тяглості вікових традицій; (4) українки, яка водночас не зрікається своєї малої батьківщини, тому називає себе й буковинською русинкою; (5) поліглота з добрими знаннями, крім української, ще й німецької та польської лінгвокультур; (6) письменниці, яка прагне постійно вдосконалювати знання рідної мови. Крім того, листи засвідчують, що (7) Ольга Кобилянська самокритична, umie іронізувати над собою, (8) скромна, часто сумнівається в собі, дуже ранима й не амбітна; (9) самотня особистість із перевагою інтровертного складу психіки; (10) письменниця, яка (а) сприймає містику, уважаючи зацікавлення містицизмом рисою ментальності українців, (б) належить до яскравих українських представників психологічного напрямку в літературознавстві.

ЛІТЕРАТУРА

- Бабич, Н. (2004). Буковинський і всеєвропейський характер. В: Н. Бабич, *І свого слова доточу. Роздуми з нагоди...* Чернівці, 97–101.
- Гундорова, Т. (1997). Кобилянська – Довженко: навколо «Землі», або різниця аналогій. *Слово і час*, 11–12, 57–62.
- Гундорова, Т. (2002). *Femina Melancholica: Стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської*. Київ.
- Загнітко, А. П. (2012). *Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни*: у 4 томах, т. 4. Донецьк.
- Колошук, Н. Г. (2023). «Щоденники» Ольги Кобилянської як его-текст епохи декадансу: нарцисизм жіночого «я». <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/3602/> (10.07.2023).
- Космеда, Т. (2018). Лінгвокреативність Лесі Українки в її его-текстах (на матеріалі епістолярію поетеси (1870–1890) та її роздумів про листи в художніх текстах). *Roczniki Humanistyczne. Słowianoznawstwo*. Red. A. Woźniak. Lublin, z. 66/7, 89–107.
- Космеда, Т. (2023). Українська я-лінгвістика: мовна особистість Л. А. Лисиченко в персональному дискурсі (на матеріалі мемуарів «І на тім рушникові...»). *Лінгвістичні дослідження*. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди / гол. ред. О. В. Халіман, вип. 58, 53–78.
- Левченко, Г. Д. (2005). Психологічна інтерпретація прози Ольги Кобилянської: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.01.01 «Українська література». Київ.
- Нерозгадана Ольга Кобилянська: 10 фактів про письменницю до її дня народження. <https://osvitoria.media/experience/nerozgadana-olga-kobylyanska-10-faktiv-pro-pysmennytsyu-do-yiyi-dnya-narodzhennya/> (19.11. 2023).
- Павлишин, М. (2008). Ольга Кобилянська: прочитання: [наук. видання]. Б. м. 2008.
- Папіш, В. (2021). Текст у психолінгвістиці: аспектуальні узагальнення та лінгвопсихоакцентуаційні виміри художнього тексту українських вишуканих мовних особистостей. *Theoria et Historia Scientiarum*, XVIII, 7–25.
- Папіш, В. А. (2022). Синкретизм депресивності та нарцисизму в художніх текстах О. Кобилянської. В: *Папіш В. А. Лінгвопсихоакцентуація елітарної мовної особистості: теорія, історія, дискурсивна практика*. Вінниця–Ужгород, 245–275.
- Яструбецька, Г. (2011). Елементи експресіоністичної поезії в художньому просторі О. Кобилянської (на матеріалі новели «Битва»). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, 16, 351–353. http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2011_16_84 (12.08.2023).
- Jarosiński, Z. (1998). Proza dokumentu osobistego. У: A. Brodzka, & L. Burska (ред.), *Sporne postaci polskiej literatury współczesnej*. Warszawa, 143–153.
- Kita, M. (2013). Polski dyskurs prywatności. *Postscriptum Polonistyczne*, 1 (11), 93–103.
- Kosmeda, T., Zahnitko, A., Krasnobaieva-Chorna, Zh. (2019). *Delineation of Linguopersonology and Linguoaxiology*: [monografia]; Adam Mickiewicz University in Poznań. Poznań.
- Lubas-Bartoszyńska, R. (2006). Nowsze problemy teoretyczne pisania o sobie: przykład wypowiedzi autobiograficznych pisarzy polskich ostatnich dziesięcioleci. *Przeźwienie Teorii*, 6, 51–67.

Szulakiewicz, W. (2014). Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych. *Przegląd Badań Edukacyjnych*, 16 (1), 65–84. <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/PBE/article/download/1835/1790> (13.08.2023).

References

- Babich, N. (2004). Bukovins'kiy i vseyeuropeys'kiy kharakter. In: N. Babich, *I svogo slova dotochu. Rozdumi z nagodi...* Chernivtsi, 97–101.
- Gundorova, T. (1997). Kobilyans'ka – Dovzhenko: navkolo «Zemli», abo riznitsya analogiy. *Slovo i chas*, 11–12, 57–62.
- Gundorova, T. (2002). *Femina Melancholica: Stat' i kul'tura v genderniy utopiyi Ol'gi Kobilyans'koy*. Kiyv.
- Jarosiński, Z. (1998). Proza dokumentu osobistego. In: A. Brodzka, & L. Burska (Eds.), *Sporne postaci polskiej literatury współczesnej*. Warszawa, 143–153.
- Kita, M. (2013). Polski dyskurs prywatności. *Postscriptum Polonistyczne*, 1 (11), 93–103.
- Koloshchuk, N. G. «Shchodenniki» Ol'gi Kobilyans'koy yak yego-tekst yepokhi dekadansu: nartsisizm zhinochogo «Ya». <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/3602/> (10.07.2023).
- Kosmeda, T. (2018). Lingvokreativnist' Lesi Ukraïнки v її yego-tekstakh (na materialy yepistolaryiyu poyetesi (1870–1890) ta yiyi rozdumiv pro listy v khudozhnikh tekstakh). *Roczniki Humanistyczne. Słowianoznawstwo*. A. Woźniak (Ed.). Lublin, No. 66/7, 89–107.
- Kosmeda, T. (2023). Ukrainyńska ya-lingvistika: movna osobistist' L. A. Lisichenko v personal'nomu diskursi (na materialy memuariv «I na tim rushnikovi...»). *Lingvistichni doslidzhennya*. Zbirnik naukovikh prats' Kharkivs'kogo natsional'nogo pedagogichnogo universitetu imeni G. S. Skovorodi. O. V. Khaliman (Ed.), vol. 58, 53–78.
- Kosmeda, T., Zahnitko, A., Krasnobaieva-Chorna, Zh. (2019). *Delineation of Linguopersonology and Linguoaxiology*: [monografia]; Adam Mickiewicz University in Poznań. Poznań.
- Levchenko, G. D. (2005). *Psikhoanalitichna interpretatsiya prozi Ol'gi Kobilyans'koyi*. avtoref. dis. nauk. stupenya kand. filol. nauk: spets.: 10.01.01 «Ukrayins'ka literatura». Kiyv.
- Lubas-Bartoszyńska, R. (2006). Nowsze problemy teoretyczne pisania o sobie: przykład wypowiedzi autobiograficznych pisarzy polskich ostatnich dziesięcioleci. *Przestrzenie Teorii*, 6, 51–67.
- Nerozgadana Ol'ga Kobilyans'ka: 10 faktiv pro pis'mennitsyu do її dnya narodzhennya. <https://osvitoria.media/experience/nerozgadana-olga-kobilyanska-10-faktiv-pro-pysmennytsyu-do-yiyi-dnya-narodzhennya/> (19.11. 2023).
- Papish, V. (2021). Tekst u psikholingvistitsi: aspektual'ni uzagal'nennya ta lingvopsikhoaktsentuatsiyi vimiri khudozhn'ogo tekstu ukrayins'kikh vishukanikh movnikh osobistostey. *Theoria et Historia Scientiarum*, XVIII, 7–25.
- Papish, V. A. (2022). Sinkretizm depresivnosti ta nartsisizmu v khudozhnikh tekstakh O. Kobilyans'koyi. In: V. A. Papish, *Lingvopsikhoaktsentuatsiya yelitarnoyi movnoyi osobistosti: teoriya, istoriya, diskursivna praktika*. Vinnitsya–Uzhgorod, 245–275.
- Pavlishin, M. (2008). *Ol'ga Kobilyans'ka: pročitannya*: [nauk. vidannya]. [no place].

- Szulakiewicz, W. (2014). Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych. *Przegląd Badań Edukacyjnych*, 16 (1), 65–84. <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/PBE/article/download/1835/1790> (13.08.2023).
- Yastrubets'ka, G. (2011). Yelementi yekspresionistichnoï poyetiki v khudozhn'omu prostori O. Kobilyans'koyi (na materialy noveli «Bitva»). *Suchasni problemi movoznavstva ta literaturoznavstva*, 16, 351–353. http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2011_16_84 (12.08.2023).
- Zagnitko, A. P. (2012). *Slovník suchasnoy lingvistiki: ponyattya i termini: u 4 tomakh*, vol. 4. Donetsk.